

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Dilek TÜRKYILMAZ

<https://orcid.org/0000-0003-0521-4086>

Doç. Dr.

dturkyilmaz74@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

<https://ror.org/05mskc574>

Edebiyat Fakültesi

Türk Halk Bilimi Bölümü

Aşkın ve Ayrılığın Sessiz Dili: Türkülerde Mendilin Simgesel Yolculuğu

*The Silent Language of Love and Farewell: The Symbolic
Journey of the Handkerchief in Folk Songs*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 30.10.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 06.12.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.12.2024

Atıf | Citation

Türkyılmaz, D.(2024) Aşkın ve Ayrılığın Sessiz Dil: Türkülerde Mendilin Simgesel Yolculuğu. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1358-1380. <https://doi.org/10.34083/akaded.1576426>

Türkyılmaz, D. (2024) The Silent Language of Love and Farewell: The Symbolic Journey of The Handkerchief in Folk Songs. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1358-1380. <https://doi.org/10.34083/akaded.1576426>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Dilek TÜRKYILMAZ Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Mendil, Türk kültür tarihinin başlangıcından günümüze kadar zengin sembolik anlamları ve çok yönlü kullanımlarıyla önemli bir yere sahiptir. Üstlendiği işlevler bakımından kültürün ve sosyal yaşamın önemli parçalarından biri olarak öne çıkmıştır. Özellikle halk kültüründe aşk, bağlılık, ayrılık, saygı ve dostluk gibi farklı duyguların ifade aracı olarak kullanılmıştır. Günlük yaşamdan geleneksel ritüellere kadar pek çok alanda yer bulan mendil, sembolik bir nesne olarak Türk kültüründe kendine özgü bir değer taşır. Hem günlük yaşamda hem de sanatta kullanılan mendil, Türk halkının duygularını ifade etme biçimlerinden biridir. Türkülerde, destanlarda, düğünlerde, nişanlarda, gurbet mektuplarında ve çeyizlerde mendil bir hatırlatma aracı, bir duygu ifadesi veya sevilen bir kişiden kalan bir hatıra olarak kalır. Bu çok yönlü anlamlarıyla mendil, Türk kültüründe derin izler bırakmış, nesiller boyunca korunan ve aktarılan bir kültürel sembol olmuştur. Bu makalede ise mendilin türkülerdeki simgesel durumu ve bir nesne olarak üstlendiği işlevler üzerinde durulacaktır. Türk kültür hayatında onun kadar farklı işlevleri olan çok az maddi kültür unsuru bulunduğundan tarihinden ve genel işlevlerinden de kısaca bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkü; Mendil; Mendil Sembolizmi; Aşk/Bağlılık; Ayrılık.

Abstract

The handkerchief has an important place with its rich symbolic meanings and versatile uses from the beginning of Turkish cultural history to the present day. In terms of its functions, it has come to the fore as one of the important parts of culture and social life. Especially in folk culture, it has been used as a means of expression of different emotions such as love, devotion, separation, respect and friendship. The handkerchief, which finds a place in many areas from daily life to traditional rituals, has a unique value in Turkish culture as a symbolic object. Used both in daily life and in art, the handkerchief is one of the ways Turkish people express their feelings. In folk songs, epics, weddings, engagements, expatriate letters and dowries, the handkerchief remains as a reminder tool, an expression of emotion or a souvenir of a loved one. With these multifaceted meanings, the handkerchief has left deep traces in Turkish culture and has become a cultural symbol that has been preserved and transmitted for generations. In this article, the symbolic status of the handkerchief in folk songs and its functions as an object will be emphasized. Since there are very few material culture elements with such different functions in Turkish cultural life, its history and general functions will also be briefly mentioned.

Keywords: Folk Song; Handkerchief; Handkerchief Symbolism; Love/Loyalty; Farewell.

Giriş: Mendil Kelimesinin Kökeni ve Mendilin Kısa Tarihi

Arapça mndil kökünden gelen mandil مندیل “peçete, peşkir” sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen mantilyün מנטליון sözcüğünün murabba (dörtlü) fiil köküdür. Bu sözcük Eski Yunanca aynı anlama gelen mantélion μαντιήλιον sözcüğünden alıntıdır. Latince aynı anlama gelen mantle veya mantellum sözcüğünün küçültme halidir. Bu sözcük Latince manutergium “el bezi” sözcüğünden türetilmiştir. Latince manus “el” ve Latince tergere “silme” fiillerinin bileşiğidir. Tietze’ye (2021) göre Arapça mandil ‘havlu; mendil; baş örtüsü’ doğrudan doğruya veya Grekçe yoluyla Latineden alınmıştır.¹ Farsça’da ‘el silinen şey’ manasında destmâl denir. Türkler mendile elin yağının veya alnın terinin silinmesinden dolayı yağlık adını da vermiştir. Divanü Lûgat-it-Türk’te “ulatu” kelimesi mendil anlamında kullanılmış ve “burun temizlemek için koyunda taşınan ipek kumaş parçası” olarak açıklanmıştır. (Atalay, 1992: 136). Bahaeddin Ögel (1991:87) Türk Kültür Tarihine Giriş adlı eserinde, Uygur duvar resimlerindeki mendil örneklerine yer vermektedir bu da bizi eski Türklerde de mendil kullanımının mevcut olduğu sonucuna götürmektedir. Sonraki dönemlerde de çeşitli yazılı vesikalar Türk kültür hayatında mendilin ne kadar itibarlı ve mühim bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Reşat Ekrem Koçu el, burun ve yüz mendillerinin kadın ve erkek için ayrı olduğundan, kadın mendillerinin daha küçük oyalı, süslü ve değerli kumaşlardan yapıldığından, bunların da kadınların omuz başlarına elmas iğnelerle tutturmak suretiyle bir süs unusuru olarak kullandıklarından bahseder. Avrupaî erkek kıyafetlerinde ise ceketin sol tarafındaki cepten ipek ya da keten bir mendilin ucunu göstermenin o devrin bugün de devam eden bir moda olduğunu anlatmaktadır (1967:172). Mendilin bu itibarlı durumu Osmanlıdan itibaren bir Türk mendil kültürü oluşturmuştur. Osmanlı padişahlarının elinde mendil ile tasvir edildiği minyatürler, Fatih Sultan Mehmet’in bir elinde gül diğer elinde mendille resmedildiği o meşhur tablo, saraya gelen ecnebi misafirlere verilen hediyeler arasında işlemeli zarif mendillerin de bulunması, Ramazanlarda dört bir tarafına Kur’an ayetleri işlenmiş kıymetli mendillerin, içlerine şeker doldurularak halka dağıtılması ve bunların günümüze ulaşan örneklerinin Topkapı Sarayı’nda teşhir edilmesi Türk mendil kültürünün en önemli göstergeleridir.

Mendilin kullanımı Antik Yunan ve Roma dönemine kadar uzanır. Roma İmparatorluğu’nda mendil, tiyatrodaki gösteri başlamadan önce izleyicilere işaret vermek için bir sembol olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Romalılar arasında zenginlik ve statü göstergesi olarak görülürdü. Nurhayat Berker (1977:8) Antik Mısır’da da mendil benzeri kumaş parçalarının, temizlik ve törensel amaçlarla kullanıldığına dair bulguların olduğunu söylemektedir.

Orta Çağ Avrupa’sında mendil, soylular arasında popülerleşmiş ve özellikle soylu kadınlar, işlemeli mendiller kullanarak statülerini sergilemişlerdir. Avrupalı erkekler de

¹ Mendil kelimesinin kökeni ile ilgili TDK Etimoloji Sözlüğü’ne, Sevan Nişanyan tarafından hazırlanan etimolojik sözlüğe bakılabilir.

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/mendil>

sevgililerine mendil hediye etmeye başlamışlardır. Böylece mendil, kadınlar arasında aşk ve bağlılık sembolü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Mendilin kişisel temizlik için kullanılmasının yanı sıra, soylu bir beyefendinin sevgilisine mendil vermesi bir aşk ifadesi olarak kabul edilmiş ve özellikle Fransız saray kültüründe bu gelenek yaygınlaşmıştır. Ekrem Buğra Ekinci *Aşkın Gizli Dili: Mendil* adlı yazısında (2016) şark'ta yaygın olarak kullanılan mendilin Avrupa'ya Venedikli gemiciler yoluyla geçtiğinden; Shakespeare'in meşhur piyesinde, Şark'tan gelen Othello'nun sevdiğine mendil hediye etmesinin, mendilin Avrupa'daki popüleritesini arttırdığından; Fransız hanımlarının mendili baş örtüsü olarak kullandıklarından ama güneş olmayınca da ellerinde taşıdıklarından ve erkeklerin şapkalarında, kadınlar ise göğüslerinde sakladıklarından; Kraliçe Marie Antoinette'in isteği üzerine, 1784'de Fransa Kralı XVI. Louis'nin fermanıyla mendillerin çantaya sığacak şekilde kare şeklinde olmasının kanunlaştırıldığından; meşhur filozof ve din adamı Erasmus'un, elbisenin yeniyle burun silmenin doğru olmadığını, bunun için mendil kullanmak gerektiğini ilk defa yazmasına kadar mendilin burun silmek için kullanılmadığından; görgü kaidelerinin değişmesi, mikrobun keşfi ve hijyenin önem kazanmasıyla mendile rağbet artınca, mendil sanayisinin gelişip ucuzlaştığından; mendil taşımanın kibarlık alameti olduğu ve kullandıktan sonra katlayarak cebine koymanın dahi bir zarafet sayıldığından söz etmektedir.

19. yüzyılda, sanayileşmenin başlamasıyla ve üretimin yaygınlaşmasıyla birlikte mendil, her kesimden insanın erişebildiği bir ürün haline gelmiş ve mendiller ticari olarak üretilmeye başlanmıştır. Çeşitli desenlerde, renklerde ve materyallerde mendiller piyasaya sürülmüştür. Bu dönemde mendil, sadece işlevsel bir nesne değil, aynı zamanda aksesuar olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Moda kültürü içinde mendil, kıyafetlerin tamamlayıcı bir parçası olarak özellikle Batı toplumlarında önem kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde mendil, temizlik amaçlı kullanımın yanı sıra özellikle aşk ve bağlılık simgesi olarak değer kazanmıştır. Mendilin işlemeleri, nakışları, üzerindeki kokular gibi detaylar, onu duygusal anlamda özel kılmıştır. Osmanlı'da mendil, nişan veya düğünlerde, askere giden gençlere verilen bir hatıra olarak önemli bir yere sahipti. Ayrıca Osmanlı kültüründe, mendilin işlenmesi ve süslenmesi, kızların çeyiz hazırlıklarının bir parçasıydı. Genç kızlar, duygularını ifade etmek veya becerilerini göstermek amacıyla mendillere özenle nakışlar işlerdi. Anadolu kültüründe mendilin "söz" ya da "nişan" anlamında kullanılması, onu evlilik öncesi ritüellerin bir parçası haline getirmiştir. Nişan ve düğünlerde damat ve gelin tarafı arasında mendil değişimi, bu bağlılığın toplumsal bir simgesiydi.

Ezcümle Türk kültür tarihi içinde mendil öncelikle el, yüz kurulama, gözyaşı ve ter silme; para, yemiş, şeker ya da küçük şeyleri taşıma ve paketleme; serip üzerinde yemek yeme gibi temel işlevlere sahip olmakla birlikte giyim kuşamın bir tamamlayıcısı olarak elde taşınan, boyna bağlanan/asılan, başlığa sarılan, yakaya takılan, cepte taşınan bir maddi kültür unsurudur. Çeyizin bir parçası olması ve düğünlerin hediyeleşme seremonilerinde yer verilmesi mendili işlemeleri, pulları ve kumaşlarıyla bir sanat eserine dönüştürmüştür. Mendile koku sürme, sevgilinin kokusunu taşıma, utandığını saklama, boyna asmak

suretiyle birisinden özür dileme (Tanrıbuyurdu 2010:199) sevgililer arasında haberleşmenin vasıtası olma; “okuntu” olarak düğün davetiyesi yerine gönderilme; kız istemeden önce gönderildiğinde kabul edilmesinin evet anlamına gelmesi, düğünlerde talip olunan kızın oynaması için önüne atılması gibi simgesel anlam ve işlevlere sahiptir. Mendil, tedavi etmesi için göze bağlamak, kırık veya yaraya sarmak; halk oyunları, çocuk oyunları ve çeşitli seyirlik oyunlarda kullanmak; bayram harçlığı ve şeker koymak; herhangi bir şeyi hatırlamak için ucunu düğümlemek; selamlaşma ve vedalaşma aracı olarak sallamak, gibi çok çeşitli işlevler üstlenmiştir².

Görülüyor ki mendil, tarihi oldukça eski dönemlere kadar uzanan ve farklı kültürlerde değişik işlevler üstlenen bir maddi kültür unsurudur. İlk ortaya çıktığında işlevsel bir araç olarak kullanılan, zamanla sembolik ve duygusal anlamlar kazanan mendil toplumların kültürel belleğinde yerini almıştır. Türk sözlü kültür unsurları kültürel belleğin en önemli taşıyıcısı olarak mendilin bu işlevleri hakkında son derece zengin örnekler sunmaktadır. Örneğin Keloğlan’ın “açıl” dediğinde açılan mendili, Altın Saçlı Kızla Sırma Saçlı Oğlan masalında masal kahramanın karşısına çıkan bir dervişin, ona yolunu tamamlayabilmesi verdiği mendil masallardaki sihirli mendillerden ikisidir. Menkıbelerde velilerin birbirlerine üstünlük göstermek ve veliliğini ispatlamak için kullandığı araçlardan biri olarak mendil karşımıza çıkmaktadır. (Ünalın 2023:113-115). Bilmeceyi soran “bilmeceyi sordum, cevabını içine koydum” diyerek yere serdiği mendili katlar ve karşıdaki kişi veya kişilerin bilmeceyi cevaplamasını bekler (Artun 1997:165) veya çarşıdan alınmayan mendile koyulmayan uyku bilmececi gibi bilmecelerde de mendil soruya dönüşür. Bazen de bilmeceyi soran kişi elindeki mendil, ip, sopa vb. şeylerle bazı ipuçları verirdi. (Türkyılmaz 2007: 219). Türk halk hikayeleri sevdiğine; kanını, terini, yüzünü silmesi için mendil veren Arzu’larla, Şirin’lerle doludur.

Türk Sözlü Şiir ve Müzik Geleneğinde Mendilin Sözlü Yansımaları

Türk sözlü kültüründe sadece gündelik bir nesne olarak değil, aşk, özlem, ayrılık ve bağlılık gibi duyguların sembolü olarak yer alan mendil en çok da türkülerde anlamını bulur. Türkülerde mendil, sevgi, hasret, gözyaşı, ayrılık gibi duyguların sembolü olarak önemli bir yer tutar. Birçok türküde sevilen kişiden alınan ya da sevilen kişiye verilen mendil, yaşanan duygusal durumların en somut anlatımıdır. Mendil, türkülere duygusal bir derinlik katar ve dinleyenlerin o duygu yoğunluğunu hissetmesini sağlar. Sevgililer arasındaki bağlılığı, ayrılığın getirdiği hüznü ve özlemi anlatan çok güçlü bir araçtır. Hem aşkın bir ifadesi hem de duygusal bağların, hasretin simgesi olarak karşımıza çıkar. Mendil, sevdiğini anmak, özlemi dile getirmek, bir ayrılığı ya da kavuşma isteğini anlatmak gibi çok çeşitli anlamlarda kullanılır.

² Mendilin tarihçesi, işlevleri, Türk kültür hayatındaki yeri gibi konular hakkında daha geniş bilgi için bkz: Aydın 2005; Karaköse 2003, Sürür 1997, Şimşek 1960.

Aşk ve Sevgiyi İfade Etme Aracı Mendil

Mendil, halk türkülerinde sevgilinin bir hatırası veya sevgiyi ifade eden bir sembol olarak yer alır. Özellikle sevdiğine mendil hediye etmek, ona olan sevginin bir ifadesidir. Sevgililer arasında mendil değiş tokuşu, bir bağlılık ifadesi ve özel bir semboldür.

Üç güzel oturmuş of gergefin işler
Gergefin üstüne a yarım dökülür yaşlar
Herkes sevdiğine of çevre bağışlar (Rep.No. 1141- Kocaeli)

Sevgi, ayrılık ve özlem duygularının geleneksel el işçiliği olan "gergef işleme" üzerinden anlatıldığı bu türküde, "üç güzel" figürü yer alıyor ve bu genç kadınlar gergef işlerken sembolik olarak aşk ve kederin izlerini işledikleri ifade ediliyor. "Gergefin üstüne dökülür yaşlar" dizesi, işlenen gergefin aynı zamanda gözyaşlarıyla ıslanmış olduğunu gösterir, bu da sevgiliye duyulan hasreti ve içsel üzüntüyü ifade eder. Gergef, el emeğinin ve sabrın bir ürünü olarak burada aşkın zorluklarını, ayrılığı ya da bekleyişin acısını simgeler."Herkes sevdiğine çevre bağışlar" ifadesinde ise "çevre"(mendil) sevgiliye duyulan duyguların bir hediyesi olarak anlatılır. Halk kültüründe sevgiliye verilen çevre ya da mendil, aşkın ve bağlılığın simgesi olarak önemli bir yere sahiptir. Türküde çevre bağışlamak, kişinin duygularını ifade etmenin, sevdiğine duyduğu içtenliği göstermenin bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bağa vardım nar için
Gül kopardım yâr için
Kızlar mendil işliyor
Delikanlılar için (Rep.No. 5181- Balıkesir)

Türkü gençler arasındaki aşk ve sevgi ifadelerini, doğadaki imgeler ve geleneksel el sanatlarıyla anlatılmaktadır. "Bağa vardım nar için, gül kopardım yar için" dizesi, aşka dair semboller içerir. Bağa gitmek, nara ve güle ulaşmak, sevgiliye duyulan aşkı ve onun için katlanılan çabayı simgeler. Nar, bereketi ve güzelliği temsil ederken, gül de sevgiyi ve güzelliği simgeler. Türküyü yakan sevdiği için güzellikleri topladığını, sevdiğini memnun etmek için çaba gösterdiğini ifade eder. "Kızlar mendil işliyor, delikanlılar için" dizesinde, genç kızların mendil işlemesi, sevgililerine olan ilgilerini ve aşklarını gösterme yollarından biri olarak betimlenmiştir. Geleneksel halk kültüründe, kızların işlediği mendiller, sevgiliye bir armağan, aynı zamanda da duygusal bir iletişim aracı olarak kabul edilir. Burada kızlar tarafından işlenen mendiller, delikanlılar için yapılan bir jest, aşkın ve bağlılığın bir ifadesi olarak düşünülmelidir.

Mendil, yalnızca bir nesne değil, sevilen kişiyi hatırlatan, ona bağlılığı ve sevgiyi simgeleyen bir sembol haline gelir. Sevilen kişinin kokusu, dokunuşu ya da onun elinden çıkmış bir işleme, mendili özel kılar ve ona duygusal bir değer katar.

Camının yapısına
Gün doğmuş gapısına
Yarimden yağlık gelmiş
Doyamam kokusuna (Rep. No.5033 -Uşak)

Türküde sevdiğinden gelen bir mendilin (yağlık) getirdiği mutluluk ve onun kokusuna duyulan özlem ifade edilmiş “Caminin yapısına, gün doğmuş kapısına” sözleriyle başlayan dize, doğal bir güzelliği ve bir aydınlanmayı tasvir ederken; bu ışık ve güzelliğin ardından gelen mendil, yani sevgiliden gelen hediye, anlatıcıya duyduğu sevgiyi anımsatıyor. “Yarimden yağlık gelmiş, doyamam kokusuna” dizesinde ise mendil, sevilen kişinin kokusunu taşıyan bir hatıra olarak görülüyor. Bu ifade, sevdiğinin yakınında olmadığını ama onun kokusuyla teselli bulduğunu anlatıyor. Sevdiğinden gelen mendil, sevgilinin yokluğunu biraz olsun giderecek bir hatıra, onun bir parçası olarak değer kazanıyor.

Hoca ezan okuyor
Hatçem peşkir dokuyor
Hatçemin peşkirleri (mendil)
Karanfiller kokuyor (Rep. No.-3940 Burdur)

Gündelik yaşamdan bir sahne ile başlayan bu türkü "Hoca ezan okuyor" dizesiyle, köyde bir ezan vaktinin varlığı belirtilerek günün belirli bir anını anlatılıyor. Bu atmosfer içinde Hatçe'nin peşkir dokuması, geleneksel el işçiliğini ve köy yaşamını simgelerken peşkir dokumak, aynı zamanda Hatçe'nin el emeğini, maharetini ve ince zevkini göstermektedir. “Hatçemin peşkirleri karanfiller kokuyor” ifadesiyle, sevgiliye duyulan hayranlık ifade edilir; çünkü karanfil kokusu, tazelik, güzellik ve hoş bir izlenim yaratır. Burada peşkirler, sevgilinin güzelliğiyle özdeşleşmiş, onun varlığını hatırlatan hoş bir sembol haline gelmiştir. Sevilen kişinin günlük işlerinden bile estetik ve duygusal bir anlam çıkarılıyor. Hatçe'nin dokuduğu peşkirler sevgiliye olan ilgiyi, ona duyulan sevgi ve hayranlığı yansıtır.

Mendilim allanıyor
Allanıp sallanıyor
Seversen bir güzel sev
Sevdikçe ballanıyor (Rep. No.3212 -Orta Anadolu)

Türküde, mendil yine aşkı ve sevgiyi sembolize eden bir nesne olarak öne çıkıyor. "Mendilim allanıyor, allanıp sallanıyor" sözleriyle başlayan dizelerde, mendilin allı (kırmızı, canlı renkte) oluşu ve dalgalanışı dikkat çekiyor. Bu ifade, sevgiliye duyulan coşkulu hisleri ve aşkın canlılığını anlatıyor. Türk halk kültüründe kırmızı (al) renk, aşk ve tutkuyu temsil eder, burada da allı mendil, sevginin canlı ve çekici yanını simgeliyor. "Seversen bir güzel sev, sevdikçe ballanıyor" dizesi ise aşkın yoğunlaştıkça, daha tatlı ve güzel bir hal aldığı ifade ediyor. Bu dizelerde, sevilen kişiye duyulan aşkın zamanla artarak daha değerli, daha tatlı hale geldiği vurgulanır. Sevginin, ona emek verdikçe ve içtenlikle bağlandıkça güzelleştiğini anlatan bu türkü, halk kültüründe aşkın yüceltilmesini ve kalpten sevenin sevgisinin daha hoş bir hal alacağını ifade ediyor.

Ayrılık ve Hasretin Simgesi Mendil

Türkülerde mendil aynı zamanda ayrılık ve hasretin de bir sembolü olarak kullanılır. Özellikle gurbet elde olan, sevdiklerinden uzakta kalan kişiler için mendil, özlemi ve

hasreti hatırlatan bir nesnedir. Mektupla birlikte gönderilen mendiller, ayrılığın bıraktığı özlemi ve sevdiğine duyulan hasreti simgeler.

Alçacık duvar üstü
Mendilim suya düştü
Mendilimi alırken
Yârim aklıma düştü (Rep.No.308- Sivas)

Türküde, sevdiğini hatırlatan bir olayın tetiklediği duygusal anılar anlatılmaktadır. "Alçacık duvar üstü, mendilim suya düştü" dizesinde, gündelik bir olaydan bahsediliyor gibi görünse de, bu basit olay aslında bir hatırlatma aracı görevi görüyor. Mendil, halk türkülerinde sevgiliden bir hatıra veya sevgiliyi simgeleyen bir nesne olarak sıkça kullanılır; burada da suya düşmesi, sevgiliyle ilgili duyguları yeniden canlandıran bir detaydır. "Mendilimi alırken, yârim aklıma düştü" dizesi, sevdiğini unutamayan kişinin, gündelik hayatta dahi onu aklından çıkaramadığını ifade eder. Mendilini sudan çıkarma eylemi, aynı zamanda geçmişte yaşanan güzel anıları, sevgiliye dair hisleri zihinde canlandırır. Mendilin sudan alınması, sevgiliye duyulan hasret ve özlemin tekrar su yüzüne çıkması olarak da yorumlanabilir.

Ağ buğdayım buğdayım
Mendilde kurutayım
Geçme kapım önünden
Sevdanı unutayım (Rep.No.5031- Yozgat)

Türküde sevilen kişiyi unutma isteği ve aşkın getirdiği acı dile getirilmektedir. "Ağ buğdayım buğdayım, mendilde kurutayım" dizesi, halk şiirinde ve türkülerde sıklıkla kullanılan bir benzetme yoluyla, sevginin içsel bir derinliğe sahip olduğunu ifade eder. Buğday, hayatı ve bereketi simgelerken, "mendilde kurutmak" ise sevgiyi saklama veya hatıra olarak koruma anlamını taşır. Sevginin kalpte gizlendiği ya da hatıra olarak saklandığı bir durumu temsil eder. "Geçme kapım önünden, sevdayı unutayım" dizesinde ise aşk acısı ve unutma arzusu öne çıkar. Sevdiği kişinin sürekli göz önünde olması, onu unutmayı zorlaştırmakta ve bu da acıyı derinleştirmektedir. Sevgiliyi unutmak için onun artık görünür olmamasını istemek, aşkın zorluklarından kurtulma arzusunu anlatır. Ancak bu aynı zamanda unutmanın ne kadar zor olduğunu ve sevdanın ne kadar derinlerde olduğunu da ima eder. Unutulmak istenen fakat içten içe hala derin bir iz bırakan bir aşkın dile getirilmesi söz konusudur. Mendil ve buğday gibi sembollerle, aşkın kalpte saklanan bir hatıra olduğu ve onu unutmanın ne denli zor olduğu ifade edilmektedir.

Yârin mendilinin de ucunu yaktım
Ah tükettin ömrümü yoluna baktım
Ya senin tecellin ya benim bahtım
Gitti gurbet ele de döner mi bilmem (Rep.No. 1001- Malatya)

Ucu yanık mendil ise ateşli bir aşka delalet ettiği gibi bazen de sevgiliden umudun kesildiğini haber verir. Türküde mendilin ucunun yanması, bu ilişkinin ya da aşkın getirdiği acıları simgeler. Burada mendilin yanması, sevilen kişiye duyulan derin hislerin ve yaşanan zorlukların bir ifadesi olarak ortaya çıkar. "Ah tükettin ömrümü yoluna baktım" dizesi, anlatıcının sevgilisi için harcadığı zaman ve enerjisi vurguluyor. Sevgilinin güzelliğine ve ona duyulan aşka olan hayranlık, hayatının ne denli büyük bir parçası olduğunu gösteriyor. Bu, aşkın kişiyi nasıl etkilediğini ve bunun sonucunda yaşanan acıyı dile getiriyor. "Ya senin tecellin ya benim bahtım" ifadesi ise kader veya nasip meselesine bir gönderme yapar. Anlatıcı, belki de aşkın sonucunda yaşadığı hayal kırıklığını, bunun bir kader oyunu mu yoksa kendi şanssızlığı mı olduğunu sorguluyor. Son dizelerde ise "Gitti gurbet ele de döner mi bilmem" ifadesi, ayrılığın getirdiği belirsizliği ve sevgilinin geri dönüp dönmeyeceğine dair yaşanan kaygıyı dile getirir. Gurbet, sevdiğinden uzak kalmayı ve hasret çekmeyi temsil eder.

Mendilim işle yolla
İşle gümüşle yolla
İçine beş elma koy
Birini dişle yolla (Rep. No. 2390- Elazığ)

Mendil bazen de söylenemeyen sözcüklerin yazılı olduğu bir aşk mektubudur. Zarfın üzerine gönderen ve alıcı simle yazılmıştır. İçinde de masalların dilek motifi olan gökten düşmesi beklenen beş elma var. Dişlenmiş elma, gönderenin dişlerinin kalıbını ve dudaklarının izini taşımaktadır. Bu da kavuşma isteğini temsil eder (Atılgan 2024). Türkünün klasik şiire yansımaları Fuzûlî'nin sözlerinde de görmek mümkündür.

Dest-bûsi ârzusuyle ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağım sunun anınla yâre su

Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Yetsin artık merhamet
Sevgilim nerde kaldı (Rep.No.2862- Rumeli)

Bu türküde mendil," sevgi ve hatıra simgesi olarak kullanılır. Dalda kalması, bir şeyin yerinde kalmasını ve onu unutmadığını ifade eder. Âşğın sevgilisinin yokluğunu ve ona dair hatıralarını simgeler. Mendilin dalda kalması, aralarındaki ilişkinin kesilmiş olduğunu ve bir şeylerin yarım kaldığını gösterir. Sevgilisinin gelmesini umarak sürekli yolda gözlerin kalması, bir bekleyişin ve sabrın simgesidir. Aynı zamanda sevgilinin yokluğunun getirdiği duygusal zorluğu ve çaresizliği vurgular. Merhamet, burada sevgi ve anlayışın bir yansıması olarak kullanılır. Yetsin artık ifadesi, anlatıcının acı çekmekten bıktığını ve daha fazla merhamete ihtiyaç duyduğunu ifade eder, duygusal yükün ağırlaştığını ve artık dayanmanın zorlaştığını gösterir.

Ay bulutta bulutta
Mendilim kaldı dutta

Geleceksen gel gayri
Daha gönlüm umutta (Rep.No.103 -Uşak)

Türkü ayın bulutlar arasında kaybolmasını simgeleyerek başlar. "Ay," genellikle aşk, sevgi ve romantizmin sembolüdür; burada bulutlar ise geçici engelleri veya duygusal karmaşayı ifade eder. Âşık sevdiğinin duygularının bulanık olduğunu veya sevgilisinin varlığının geçici olduğunu hissetmektedir. Bu durum, aşkın belirsizliğini ve özlemi vurgular. "Mendil," hatıraların ve duygusal bağların sembolü olarak kullanılır. "Dutta kalması," sevdiği kişiyle olan anıların geride bırakıldığını ve kaybedildiğini ifade eder. Mendilin dut dalında kalması, geçmişte yaşanan güzel anların ve duygusal bağlılıkların unutulmaz birer simgesi olarak durmaktadır. Âşık sevgilisinin gelmesini beklerken aynı zamanda umutsuzluğa kapılmaya başlamıştır. "Geleceksen gel gayrı" ifadesi, bir noktada ilişkiye dair artık kararsızlık ve sabırsızlık hissettiğini gösterir. Bu durum, anlatıcının duygusal olarak kırılğan bir halde olduğunu ifade eder. "Daha gönlüm umutta" ifadesi, anlatıcının hala bir umut taşımakta olduğunu gösterir. Gelecekte bir şeylerin değişebileceği ve sevgilisinin geri döneceği umuduyla doludur. Ancak bu umut, aynı zamanda bir belirsizliği ve kaygıyı da içerir. Bu dize, anlatıcının içsel çatışmasını ve sevdiğine duyduğu bağlılığın devam ettiğini ifade eder. Bu türkü aracılığıyla mendil türkülerde sabretmenin dili olmuştur. Sevgiliyi beklerken gösterilen sabrın dile getirilmesine yardımcı olmuştur (Türkyılmaz 2019:179).

Duygusal İletişim Aracı Olarak Mendil

Mendil sevgiliyle olan bağı güçlendiren önemli bir araçtır. Duygusal iletişimdeki rolü, gelenek ve göreneklerdeki yeri ve özlem sembolü olarak taşıdığı anlamlar, mendilin yalnızca bir nesne değil, aynı zamanda derin duyguları ifade eden bir iletişim aracı olduğunu gösterir. Bu bağlamda, mendil, sevgi ve bağlılığın somut bir temsilcisi olarak türkülerde aşağıdaki örneklerdeki gibi de yer edinmiştir.

Yüce dağ başında kandil olayım
O beyaz ellere mendil olayım
Yârim sarı çiçek ben de bir arı
Alıp dönüp ağ gerdana konayım (Rep.No.4941- Sivas)

Doğayı ve sevgi dolu hisleri ifade eden zengin imgelerle dolu olan bu türkünün her bir dizesi, sevgiliye duyulan özlemi ve bağlılığı dile getirirken, doğanın unsurlarıyla zenginleştirilmiştir. Burada mendil, sevdiğine ait bir parça olarak simgelenir. "Beyaz eller" ifadesi, sevginin saflığını ve temizliğini temsil eder. Mendilin, sevilenin ellerinde yer alması, ona olan bağlılığı ve sevgiyi ifade eder. Mendil, ayrıca hatıraların ve duyguların bir sembolü olarak ön plana çıkar.

Yeri yeri men de gelim dalınca
Destmâl eyle apar meni yanınca (Rep.No.599 -Kuzeydoğu Anadolu)³

³ Bu türkü TRT Repertuarında Kuzeydoğu Anadolu türküsi olarak kayıtlı olmakla birlikte esasen bir Azerbaycan türküsidür.

Destmâl," genellikle bir mendil veya örtü anlamına gelir ve burada duygusal bir bağın sembolü olarak kullanılmaktadır. "Apar meni yanınca" ifadesi, sevgilinin yanında olma ve onu kaybetme korkusunu vurgular. Anlatıcı, sevilen kişinin kendisini unutmaması için sürekli yanına gelmeyi arzulamaktadır. Mendil aşkın getirdiği duygusal çatışmayı ve kaybetme korkusunu ifade eder. Türküyü yakan kişi sevdiği kişiyle duygusal bir bağ kurmak ve onunla birlikte olma arzusunu ifade eder. Duygusal derinlik, mendilin ve sevginin taşıdığı anlamlarla birleşerek, güçlü bir aşk hikayesini ortaya koyar. Bu bağlamda, türkü, aşkın karmaşıklığını ve insana hissettirdiği duygusal yükü başarılı bir şekilde yansıtır.

Âşıklara Şifa Niyetine Mendil

Mendil, sevgili ile olan duygusal bağın somut bir ifadesi olarak âşığa teselli sağlar. Özellikle ayrılık durumlarında, mendil, sevgilinin fiziksel bir hatırası olarak kullanılır ve bu durum, âşğın acısını hafifletmek için bir "ilaç" işlevi görebilir. Mendil, bu bağlamda, geçmişteki güzel anıları hatırlatarak özlemi hafifletir.

Dağları dağlasınlar
Görenler ağlasınlar
Yârimin mendiliyle
Yaremi bağlasınlar (Rep. No.1293- Erzincan)

Dağları dağlasınlar" ifadesi, yıkıcı bir etki ya da zorlayıcı bir durumun altını çizer. Âşık olan kişinin içsel acısını, çevresindeki doğal unsurlarla birleştirerek anlatır. Dağlar, burada âşğın hissettiklerini daha da büyütme ve yüceltme için kullanılan bir metaforudur. Onun acısını ve yaşadığı derin üzüntüyü çevresindekilere de hissettirmek istediğini anlatır. Aşkın getirdiği acı, yalnızca kişisel bir deneyim değil, aynı zamanda etrafındakilerin de bu durumu hissetmesi gerektiğini ifade eder. Bu durum, sevgi ve özlem dolu bir kayıptan kaynaklanan bir duygusal yoğunluğu vurgular. Mendil ise burada sevilen kişinin bir hatırası, duygusal bir bağ ve aşkın sembolü olarak karşımıza çıkar. Mendilin, sevgiliyle olan ilişkideki önemi büyüktür; çünkü o, sevgilinin fiziksel varlığının bir parçasıdır. "Yaremi bağlasınlar" ifadesi, anlatıcının sevdiği kişiye bağlılığını ve ona olan sevgisini dile getirir. Bağlamak, bir şeyin ayrılmaz parçası olmayı simgeler; bu da anlatıcının sevgilisinin hayatında kalıcı bir yer edinme isteğini ifade eder.

İstanbul yapısına
El vurdum kapısına
Gönder yârim mendilin
Eylenem kokusuna (Rep. No.959- Eskişehir)

İstanbul'un tarihi ve kültürel yapısını simgelerken, aynı zamanda bu şehre duyulan hayranlığı ifade eder. İstanbul, Türk halk müziğinde aşkın ve özlemin merkezi olarak sıkça geçer. Türküyü yakan kişi İstanbul'dan dem vurarak, bu şehrin kendisi için anlamını ve sevgilisiyle olan bağını vurguluyor olabilir. "Kapısına el vurdum," bir durumu kabul etmek veya ona hitap etmek anlamında kullanılabilir. Bu ifade, anlatıcının sevdiği kişiye olan özlemini ve ona ulaşma isteğini gösterir. Kapı, bir geçiş noktasını sembolize eder ve

burada kapıdan içeri girmek, sevgiliyle bir araya gelme arzusunun temsil eder. Mendil, burada sevilen kişinin bir hatırası ve duygusal bir bağın sembolü olarak kullanılır. Anlatıcı, sevgilisinden bir mendil istemekte; bu, onunla olan bağlantısını ve onu hatırlamak istediğini gösterir. Mendilin gönderilmesi, sevgi dolu bir mesaj ve duygusal bir iletişim aracı olarak işlev görür. Sevgilin kokusunun anlatıcının üzerinde yarattığı etkiyi ifade eder. "Eylenem" (avunayım) ifadesi, özlem duygusunu vurgularken, kokunun hatıraları canlandırma gücü, aşkın duygusal derinliğini artırır. Sevgilin kokusu, ona duyulan bağlılığın ve özlemin bir ifadesidir.

Âşıkla Mâşuk Arasında Bir Akit Olarak Mendil

Mendil, âşıkla sevgili arasındaki bağı simgeleyen önemli bir nesnedir. Onlar arasında bir akit gibi işlev görmesi, ilişkideki duygusal derinliği ve bağlılığı artırırken, aynı zamanda aşkın güzelliklerini ve karmâşıklıklarını yansıtır.

Gülde de har kalmadı
Bende de hal kalmadı
Mendil verdim almadı
Almadı yâr gelmedi (Rep. No.2264- Kars)

Gül türkülerde aşkı ve güzelliği simgeler. Har ise ateş anlamına gelir ve duygusal bir yoğunluğu ifade eder. Bu dize, hem güzelliğin hem de aşkın yitip gittiğini gösterir. Âşık içinde bulunduğu durumun zorluğunu vurgulayarak, aşkın ateşinin sönmeyeyle birlikte hissettiği boşluğu dile getiriyor. Hal kelimesi, kişinin ruh halini veya durumunu temsil eder. Âşık, sevgilisinin yokluğunda derin bir hüznün ve çaresizlik içindedir. Bu ifade, aşkın getirdiği acının ne denli yıkıcı olduğunu gösterir. Mendil burada, bir hatıra veya sevgi dolu bir mesajın sembolüdür. Anlatıcı, sevgilisine bir mendil vermek istemiş ancak sevgilisi bunu kabul etmemiştir. Bu durum, aralarındaki duygusal bağın zayıfladığını ve iletişim kopukluğunu ifade eder. Mendilin reddedilmesi, anlatıcının acısını ve çaresizliğini artırır. Âşık sevdiği kişiyi beklediğini ve özlemini vurgular.. Bekleyişin ve özlemin getirdiği boşluk, aşkın acısını daha da belirgin hale getirir.

Bulağ başı buz olar
Üstü dolu gız olar
Eğil desmalın götür
Ben götürsem söz olar (Rep. No. 2923- Azerbaycan)

Bu türküde soğuk bir doğa manzarası, sevilen kişinin güzelliği ve mendilin iletişim aracı olarak kullanılması, aşk ilişkisini sorgulayan derin bir anlatıma dönüşmüştür. Âşık ilişkideki duygusal bağın önemini ve bu bağın nasıl sürdürülmesi gerektiğini sorgularken, aşkın getirdiği karmaşık duyguları dile getirir.

Girme bağa iz olur
İpek fistan toz olur
Dilber mendilin düşmüş
Ben kaldırsam söz olur (Rep.No. 854- Gümüşhane)

İpek fistan, türkülerde genellikle güzel ve zarif bir kıyafet anlamına gelir. Bu ifade, güzelliği ve zarafeti temsil ederken, "toz olmak" ise bu güzelliğin geçiciliğini ve yok olmasını simgeler. Güzelliğin geçici doğası ve zamanla kaybolma riski anlatılıyor. Dilber, burada güzel birini, yani sevgiliyi temsil eder. Mendilin düşmüş ifadesi, mendilin bir anlamda sevgi ve özlem dolu bir hatıra olduğunu vurgular. Mendilin düşmesi, sevilen kişinin uzaklığını ve aşkın yarattığı boşluğu ifade eder. Bu durum, âşığın sevgilisinin yokluğuna dair duyduğu özlemi derinleştirir. Ben kaldırsam söz olur âşığın sevgilisine olan bağlılığını ve sadakatini ifade eder. Söz olmak, bir durumu ciddileştirmek veya önemli hale getirmek anlamına gelir. Anlatıcı, düşen mendili kaldırarak bir anlam yaratmak, ilişkiyi yeniden güçlendirmek veya sevgilisini hatırlatmak istiyor olabilir. Âşığın sevgilinin mendilini almasının toplumsal karşılığı iki gönlün bir olduğudur. Bu nedenle iki taraf da etrafın bu durumun dedikodusunu yapacağını bilir ve ona göre davranmalıdır. Âşığın bu durumun duygusal önemini ve içinde bulunduğu durumu sorgulamasını ifade eder.

Devesi gater gater
 Çilbiri suya batar
 Kız oğlanı görünce
 Sallar mendilin atar (Rep. No.1960- Burdur)

Deve, geleneksel Türk kültüründe önemli bir semboldür ve genellikle yük taşıma ve zorlukları aşma anlamına gelir. Gater gater ifadesi, develerin yavaş hareket etmesi veya yürüyüşü anlamına gelir. Bu dize, bir yolculuğun ya da zor bir sürecin başladığını ima edebilir. Ayrıca, aşkın bazen yavaş ama sürekli bir ilerleyişle geliştiğini de temsil edebilir. Çilbiri, genellikle su kenarında yaşayan bir kuş türünü ifade eder. Suya batar ifadesi, çilbirinin suya daldığını ve belki de kaybolduğunu belirtir. Bu dize, aşkın derinliklerine dalmayı veya duygusal bir kaybı simgeliyor olabilir. Aynı zamanda, sevgiye giden yolda bazı engellerle karşılaşılacağı anlamını da taşıyabilir. Mendil, aşkı ve bağlılığı simgeleyen önemli bir nesnedir. Mendilin sallanması, bir iletişim aracı olarak kullanılması veya sevgiliye bir mesaj iletilmesi anlamına gelebilir. Atar ifadesi ise sevgi dolu bir jest olarak anlaşılmalıdır.

Aşkın, Âşığın ve Sevgilinin Somut Temsili Olarak Mendil

Harzadın'dan aştığımı gördüler
 Elimdeki mendilimden bildiler
 Bizi ayırmaya karar verdiler
 Ayıran Allah'ım kavuştur bizi (Rep. No.5008- Konya)

Harzadın, bir yer ismi olarak kullanılmıştır ve bu yerin âşık için bir anlamı, anısı vardır. "Aştığımı" ifadesi, âşığın bir engeli, mesafeyi veya zorluğu aşarak sevgilisine ulaşma çabasını gösterir. Bu dize, aşkın ve sevgilinin peşinden koşma isteğini vurgular; aynı zamanda, başkalarının bu durumu fark etmesi, aşkın görünürlüğünü ve toplumun ilişkilere müdahalesini simgeler. "Mendil," burada bir hatıra veya sevgi sembolü olarak kullanılır. Elinde mendil tutması, onun aşkının ve sevgisinin bir simgesi olarak

görölmektedir. Mendilin varlığı, anlatıcının sevgisini dışa vurduğu, hatıralarını taşıdığı bir nesne olarak önemlidir. Diğerlerinin mendili görerek ilişkiyi anlaması, dışsal gözlemlerin ve toplumsal yargıların aşk üzerindeki etkisini vurgular. Türkü, aşkın zorluklarını, ayrılığın getirdiği acıyı ve özlemi derin bir şekilde anlatır. Anlatıcı, sevgiliyle olan bağı, mendil aracılığıyla temsil ederken, dış etkenlerin ilişkiye müdahalesi, aşkın kırılmasını ve toplumsal normların ilişkiler üzerindeki etkisini ortaya koyar.

Kapının ayrığından
Tanıram yağlığında
Günde yüz gelin geçer
Yüreğim yandığında (Rep. No. 1427- Kerkük)

Kapının ayrığı, sevgilinin geçtiği bir yerin simgesi olarak kullanılır. Burada, âşık kapının kenarından ve ayrığından sevgilisini izleyerek, onun hayatında bir yer edinemediğini hisseder. Aynı zamanda âşık izleyici konumunda olduğunu ve dışarıda kalan birisi olarak hissettiğini vurgular. "Tanıram yağlığında" ifadesi, bir hatıra veya sevgi sembolü olan mendili temsil eder. Bu mendil, sevgilinin varlığının bir parçası olarak, anlatıcının hissettiği özlemi ve duygusal bağı simgeler. Mendil, sevginin somut bir temsilidir ve anlatıcının geçmişteki güzel anılara duyduğu özlemi yansıtır.

Sallasana sallasana mendilini
Akşam oldu göndersene sevdiğimi
Sallasana sallasana saçlarını
Akşam olsun söyliyeyim suçlarını (Rep. No. 2848- İstanbul)

Mendil, burada bir sembol olarak kullanılıyor. Sevgilinin mendilini sallaması, onun varlığını ve sevgisini dışa vurma biçimi olarak yorumlanabilir. Mendilin sallanması, bir selam, bir çağrı veya bir özlem ifadesidir. Aynı zamanda, sevgi ve bağlılık duygusunu da pekiştiren bir eylem olarak görülebilir. Akşamın getirdiği duygusal atmosfer ve bekleyiş simgeler. "Göndersene sevdiğimi" ifadesi, sevilen kişinin gelmesi veya bir şekilde iletişim kurulması isteğini belirtir. Saçların sallanması, fiziksel bir çekiciliği ve özgürlüğü ifade eder. Bu ifade, sevgilinin güzelliğini ve cazibesini vurgularken, aynı zamanda duygusal bir bağ kurma isteğini dile getirir. Saçların salınması, bir tür sevgi gösterisi olarak yorumlanabilir. Akşamın gelmesiyle birlikte, duygusal bir yüzleşme ve iletişim arzusu taşır. "Suçlarını söyleyeyim" ifadesi, belki de ilişki içindeki anlaşmazlıkları veya sorunları dile getirme isteğini simgeler. Burada, sevgi dolu bir bağın yanı sıra, bir tür çatışma veya yüzleşme ihtiyacı da vardır.

Şu türkülerde de mendilin söz konusu işlevi yerine getirdiği düşünülebilir;

Ayşe'm geliyor Ayşe'm
Ekinler arasından
Bana mendil sallıyor
Motor arabasından (Rep.No.3454- Manisa)

Çıkma dışarlara gün vurur seni
Ölürüm ayrılmam alırım gız seni
Aylar gibi doğmuş günler gibi parlayıp geliyor
Oğlan gızı görmüş gız mendili sallayıp geliyor (Rep. No. 1054- Kütahya)

Çarşıda at harlıyor
Gundurası parlıyor
Sanki yarı yok gibi
Bana mendil sallıyor (Rep. No. 2641- Tokat)

Köprünün altı tarla
Parla altınım parla
Yanma gelemeszen
Karşıdan mendil salla (Rep. No. 171- Bursa)

Yanma da güzelim yanıyom ben
Salla da mendili geliyom ben
Bir yosmanın yüzünden de
Verem oldum ölüyom ben (Rep. No. 1929- Ordu).

Göz Yaşlarının Sessiz Tanığı Mendil

Türkülerde mendilin gözyaşı silme işlevi, hem sembolik hem de duygusal bir derinliğe sahiptir. Mendil, genellikle sevgi, özlem ve acı gibi duyguları ifade eden bir nesne olarak kullanılır. Mendil, âşğın gözyaşlarını silerek, aşkın getirdiği acıyı ve özlemi sembolize eder. Bu, hem fiziksel bir eylem hem de duygusal bir temsil olarak işlev görür. Mendilin kullanılması, sevginin zorlukları ve kayıplarıyla başa çıkma çabasını gösterir. Mendil, genellikle sevgiliye ait olan bir eşyadır. Bu nedenle, gözyaşını silerken aynı zamanda o kişiye olan özlemi ve bağlılığı da ifade eder. Mendil, hatıraların somut bir sembolü olarak aşkın izlerini taşır.

Aliverin bağlamamı çalayım
Çalayım da zarı zarı ağlayım
Bir mendil ver göz yaşımı sileyim (Rep.No.3655- Rumeli)

Arap atı gibi salları başını
Ne söyledim yıktın hilal kaşını
Al mendili sil gözyününün yaşını (Rep.No.3503-Şanlıurfa)

Mendilim yele yele
Ben düştüm gurbet ele
Yedi yağlık çürüttüm
Gözyaşı sile sile (Rep.No.2712- Ankara)

Mendilim lüle lüle
Ben düştüm gurbet ele
Yedi mendil eskittim
Gözyaşım sile sile (Rep.No. 2495- Eskişehir)

Anıların Sarmaladığı Duygusal Bir Hatıra Olarak Mendil

Mendil, genellikle bir sevgili tarafından bırakılan ya da hediye edilen bir parça olarak kabul edilir. Bu, onun kişiliği ve ilişkiadaki anlamı üzerinde derin bir etki yaratır. Mendilin saklanması, o anın, duygunun veya sevginin hatırasını canlı tutar. Mendil, geçmişte yaşanan önemli anları hatırlatır. Özellikle ayrılık anlarında veya özlem duygusunun yoğun olduğu zamanlarda, mendil bu anların somut bir sembolü haline gelir. Mendilin varlığı anıların hatırlanmasını ve duygusal bağların yeniden yaşanmasını sağlar. Mendil, sevgi ve özlemle dolu anların, aynı zamanda kaybın da bir simgesi olarak görülür. Gözyaşlarını silmek için kullanılması, hem acıyı hem de o anların hatırlanmasını temsil eder. Mendil, dolayısıyla, aşkın geçiciliğini ve hatıraların kalıcılığını vurgular. Mendilin gözyaşlarını silme işlevi, aşkın ve özlemin yoğun duygularını ifade eder. Mendil, sevilen kişinin hatırasını taşıırken, aynı zamanda yaşanan duygusal yükü hafifletir. Bu, mendilin yalnızca fiziksel bir nesne değil, duygusal bir destek aracı haline geldiğini gösterir.

Meğer gönlün var bende
Dolan sevdiğim dolan
Mendilim kaldı sende
Sevdası kızdan olan (Rep.No.408- Erzurum)

Mendil," burada hatıraların, duygusal bağların ve aşkın bir sembolü olarak kullanılır. "Kaldı sende" ifadesi, aşkın sevgilisine bıraktığı bir hatıra ya da bağlılık simgesi anlamına gelir. İlişkideki duygusal yoğunluğu ve geçmişteki paylaşılan anıları temsil eder. Mendilin sevgilide kalması, onunla olan bağlantının ve hatıraların önemini vurgular.

Ali'm Ali'm nazlı yarım
Tenhalarda buluşalım
Ali'mi ormanlıkta bastılar
Mendilini gül dalına astılar (Rep.No. 381 -Yozgat)

Türküde Ali'nin ormanlıkta basılması bir tehlike veya düşmanlıkla karşılaştığını gösterir. "Bastılar" ifadesi, bir tür saldırı veya zorbalığı ifade ederken, bu durum, Ali'nin başına kötü bir şey geldiğini anlatır. Bu sözler aşkın sevgilisi için duyduğu kaygı ve endişeyi yansıtır. "Mendil" türküde bir hatıra veya bağlılık simgesi olarak kullanılır. "Gül dalına astılar" ifadesi, bir şeyin güzel bir yere bırakıldığını gösterir. Ancak, aynı zamanda bir kaybı ve duygusal bir acıyı da ifade edebilir. Mendilin gül dalına asılması, Ali'nin geride bıraktığı hatıraları ve anlatıcının hissettiği özlemi simgeler

Anama söyleyin de mendilimi yudu mu?
Yuyup yuyup gül daline koydu mu
Gurbet elde benim yavrum var dedi mi (Rep.No. 868- Yozgat)

Bu türküde gelin giden bir kızın annesine hatıra olarak bıraktığı şey de mendildir. Mendilin yıkanıp gül dalına asılması sevginin hatırasını canlı tutma arzusunu ifade eder.

Taşıdığı Anıların Bohçası Olarak Mendil

Mendil geçmişte çeşitli eşyaların taşınmasında bohça veya kese gibi işlevler üstlenmiştir. Küçük nesnelere taşıyan mendil bazen bir talebenin okul çantası, bazen Kur'an mahfazası, bazen bir sofraya örtüsü, bazen de içine lokum, şeker, harçlık konulan bayram hediyesi olmuştur. Mendilin gündelik hayattaki bu çok işlevli durumuna türkülerde şu şekilde rastlarız.

Kaleden indim yayan
Mendilim dolu payam(badem)
Yar üstüne yar sevmiş
Dayan yüreğim dayan (Rep.No. 1064- Muğla)

Tepenin başında yedik kirazı
Döküldü saçıldı kaldı birazı
Mendil mendil yolladığım çerezi
Yiyip yiyip inkar eden sen misin (Rep.No. 55- Erzincan)

Mendilden bohçası var
Bir zalim kocası var
Kız mendil mendil mendil
Kaldır kolların indir
At boynuma dolandır (Rep.No.2277- Ordu)

Giderem önüm eniş
Mendilim dolu yemiş
Yolladım yar yememiş
Gendisi gelsin demiş (Rep. No. 1505- Erzurum)

Emine'm dağdan kar getir
Mendiline sar getir
Mendilinden ter kokar
Saçlarına sar getir (Rep.No. 999- Sivas)

Üsküdar'a gider iken bir mendil buldum
Mendilimin içine lokum doldurdum
Ben yarimi arar iken yanımda buldum (1140 İstanbul)

Bir Kına Gecesi Ritüeli: (Kırmızı) Mendil

Kına gecesinde mendil bir bakıma gelin ve damat arasındaki duygusal bağı simgeler. Gelin, kına gecesi sırasında sevgisini, mutluluğunu ve belki de gözyaşlarını mendili

aracılığıyla ifade edebilir. Bu bağlamda, mendil bir hatıra nesnesi olarak da önem taşır. Kına gecesinde gelin, kına yakılırken ya da diğer geleneksel ritüeller sırasında gözyaşlarını silmek için mendil kullanabilir. Bu, duygusal anların paylaşımında önemli bir rol oynar. Misafirlere verilen mendiller, hem hediye hem de hatıra olarak değerlendirilebilir. Kına gecesi sonunda misafirlere dağıtılan mendiller, bu gecenin anısını taşır. Ayrıca kına gecesinde yapılan bazı geleneksel ritüellerde mendilin kullanılması gerekebilir. Örneğin, geleneksel oyunlarda veya danslarda mendilin bir aksesuar olarak kullanılması, geleneklerin bir parçası haline gelir. Kına gecesinde mendiller, kına ve diğer küçük hediyeliklerin sarılması için kullanılabilir. Özellikle geleneksel hediyelerin sunumunda estetik bir dokunuş sağlar. Misafirlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinde, mendil bazen bir iletişim aracı olarak da kullanılır. Kına gecesinde, arkadaşlar veya akrabalar arasında duygusal anların paylaşımında yardımcı olabilir. Gelin, kına gecesinde mendilini başında ya da elinde bir aksesuar olarak taşıyabilir. Bu, gelinin kıyafetinin tamamlayıcı bir unsuru haline gelir. Kına gecesinde mendil, sadece bir nesne olmanın ötesine geçerek, duygusal bağları, gelenekleri ve estetik unsurları bir araya getiren önemli bir rol oynar. Mendilin işlevleri, bu özel gecenin anlamını ve duygusunu zenginleştirir. Mendil kına türkülerine de bu yönleriyle yansımıştır.

Mendili geline
Mendil verdim eline
Kara kına yollamış
Yar benim ellerime (Rep.No.1711- Edirne)

Kınalayın hanım kızın başını
Al verin eline sile yaşını
Hanımannesinin can yoldaşını
Doldur pınar doldur ben gider oldum (Rep.No.735- Erzincan)
Al: Düğünde güveyin boynuna atılan mendil büyüklüğünde kırmızı bez

Sandıkta Mendil

Türk çeyiz kültüründe mendiller önemli bir yer tutar. Çeyizlerde bulunan mendiller genellikle renkli, işlemeli ve güzel tasarımlara sahiptir. Bu mendiller, gelinin çeyizini süsleyen ve estetik bir katkı sağlayan önemli parçalardır. Mendiller, çeyizde diğer eşyalarla birlikte görsel bir bütünlük oluşturur. Mendil, çeyizlerin vazgeçilmez bir parçası olarak, gelinin aile tarafından ya da misafirlere tarafından hediye edilebilir. Bu bağlamda, mendil, geçmişten gelen bir geleneği sürdürme işlevi görür. Gelin, çeyizindeki mendilleri uzun yıllar saklayabilir. Bu mendiller, hem geçmişteki anıları canlı tutar hem de gelecekteki nesillere aktarılacak birer hatıra olarak değer kazanır. Çeyizdeki mendiller genellikle el işçiliğiyle yapılır. Nakış, dantel, ve diğer geleneksel tekniklerle süslenmiş mendiller, geleneğin ve ustalığın birer örneğidir. Bu işçilik, kültürel mirası yaşatır ve kıymetini artırır. Mendiller, çeyizlerin önemli bir parçası olarak bazı geleneksel ritüellerde yer alır. Örneğin, gelin ve damat arasında yapılan bazı törenlerde mendil kullanımı, duygusal bir sembol olarak öne çıkabilir. Bazı yörelerde çeyizdeki mendiller, düğün sırasında belirli

ritüellerde kullanılır. Damat, gelin için mendil getirir veya mendil aracılığıyla bir bağ kurulur. Türküler de mendilin bir çeyiz unsuru olduğuna vurgu yapabilir.

Mendili bura bura
Sandıkta dura dura
Kız ben seni alacam
Başına vura vura (Rep.No.3935- Balıkesir)

İndim geldim burcundan
Mendil aldım hurcundan
Kardaşıyla dost oldum
Bacısının ucundan (Rep.No.4627- Gaziantep)

Mendil aldım bohçadan
İbret alın Hatça'dan
Aspalı'nın Mehemmedin
Çevresi de çıktı bohçadan (Rep.No- 716 Muğla)

Anıların ve Duyguların İncelikle Dokunmuş İfadesi Olarak Mendil

Geleneksel Türk sanatları içinde el işçiliği ile yapılan nakış, dantel ve diğer geleneksel tekniklerle süslenen mendillerin ayrı bir önemi vardır. Bu işçilik, mendillerin estetik değerini artırır. Pamuk, keten, ipek gibi doğal malzemelerden yapılan bu süslü, isim işlemeli mendiller türkülerde bu görüntüleriyle renk katarlar. İpek kumaştan yapılan süslü mendiller sevgilinin gönlünü alan, hatrını soran bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Bir çift bilbil şu derede sulansın
Akan çeşmelerin suyu bulansın
Dokanmayın siz yâre iki hasret sarılsın
Ben o yâre ipek mendil alayım
Darılmışsın benden hatrın alayım (Rep.No.3566- Diyarbakır)

Ben yârıma neler neler alayım
Ben yârıma ipek mendil alayım
Darılmışsa gidip hatrın sorayım
Ayrılığa yoktur benim dayağım (Rep.No.2188 -Şanlıurfa)

Altını bozduyayım
Gerdana dizdireyim
İpek mendil değilsin
Cebimde gezdireyim (Rep.No. 1287- Giresun)

Kırmızı gül olam da kopar da kokla
İpek mendil diye de koynunda sakla

Ölümü göresin de yâdele bakma
Bakarsan da bakanların kör olsun (Rep.No. 990- Malatya)

Mendilimde tel oya
Gülmedim doya doya
Asker yolu beklerim de
Gününü saya saya (Rep.No. 1799- Yozgat)

Mendili oyaladım
Dürmeye kıyamadım
Dürmeye kıyamazken
Nazlı yare yolladım (Rep.No.144- Balıkesir)

Mendilimin oyası
Soluverdi boyası
Civan ömrüm çürüttü
Allah'ından bulası (Rep.No. 2781- Eskişehir)

Yâr mendilin oyaladım
Baş harfini koyamadım
Eller aldı yârini
Ben yârime varamadım (Rep.No. 3352- Çanakkale)

Ben armudu dişledim
Sapını gümüşledim
Ben yârimin ismini
Mendilime işledim (Rep.No.564- Kırklareli)

Mendilimin Yeşili

Renkler, geleneksel mendillerin anlamında önemli bir rol oynar. Farklı renkler, çeşitli duyguları, sembolleri ve geleneksel inançları temsil edebilir. Mendillerin anlamını zenginleştiren ve kültürel bağlamda önemli bir rol oynayan unsurlardır. Mendil kullanırken, bu renklerin taşıdığı anlamları göz önünde bulundurmak, duygusal bir ifade biçimi olarak kullanılmasını sağlar. Renklerin, toplumsal normlar ve geleneklerle birleştiği yerlerde, mendiller daha derin ve kişisel bir anlama sahip olabilir.

Bu manada renklerine göre mendiller şu anlamlara gelebilir; Beyaz mendil, 'seni seviyorum'; eflatun, 'yarın pencerenin önünden geçin, mektup vereceğim'; fıstıki yeşil, 'dikkatli olalım; mor, 'seni çok beğeniyorum'; kenarı pembe, 'sensiz yaşayamam', kenarı sarı, 'birkaç gündür rahatsızım, dışarı çıkamadım'; kenarı yeşil, 'sana daima sadık kalacağım'; kırmızı mendil, 'seni bütün varlığımla seviyorum', mavi, 'vefasızsın, kederdeyim'; yeşil, 'mektup gönderdim, cevap bekliyorum' (Ekinci 2016)

Caminin ardı ayaz
 Bir mendil buldum beyaz
 Gurban olayım kâtip
 Bir güzel de bana yaz (Rep.No.873- Kırıkkale)

Mendilimin beyazı
 Etme bana bu nazı
 Beni yürekten vurdu
 Aşşâğ mahlenin kızı (Rep.No. 4783- Sivas)

Mendilim aldan olsun
 Solarsa varsın solsun
 Ben o yâri saranda
 Dünya no'lursa olsun (Rep.No. 4661- Bursa)

Mendilimin ucu pembe
 Vallahi var gönlüm sende
 Mendilimin ucu sarı
 Ben çekerim âh u zârı (Rep.No. 3286- Rumeli)

Osman'ın mendili saman sarısı
 Osman'ıma gıydılar gece yarısı
 Osman'ıma gıyanlar gahbeydi hepisi (Rep.No. 3417- Denizli)

Mendilimin yeşili
 Ben kaybettim eşimi
 Al bu mendil sende dursun
 Sil gözünün yaşını (Rep.No. 1112-İstanbul)

Bar/ Halay Başında Mendil- Davul Tokmağı Mendil

Bar ve halay başında mendil kullanımı, geleneksel Türk halk danslarının önemli bir unsurudur. Bar ve halay, Türkiye'nin birçok bölgesinde oynanan bir halk dansıdır ve özellikle Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu'da yaygındır. Barın ve halayın en önünde yer alan ve "halay-bar başı" olarak adlandırılan kişi genellikle elinde bir mendil tutar. Mendilin halay ve bar başında kullanılmasının birkaç önemli anlamı ve işlevi vardır;

Halay ve bar başındaki kişi, mendili sallayarak diğer dansçılara ritmi ve dans hareketlerini yönlendirir. Halayda tüm oyuncular birbirine bağlı olduğu için halayın düzgün bir ritimde sürdürülmesi önemlidir ve mendil sallama halayın temposuna rehberlik eder.

Mendil, aynı zamanda halay ve bar başı olmanın bir sembolüdür. Bu pozisyondaki kişi dansın lideri ve yöneticisidir, dolayısıyla mendil bir anlamda onun liderliğini simgeler. Ayrıca bazı bölgelerde mendilin hareketiyle liderin halayın enerjisini yönlendirdiğine inanılır.

Halay ve bar sırasında mendil, dansa görsel bir estetik katar. Halay başı, mendili havada dalgalandırarak veya belirli hareketlerle sallayarak ritmi vurgular ve dansın coşkusunu arttırır.

Halay, bar, düğünler, kutlamalar ve bayramlar gibi toplumsal etkinliklerde oynandığından mendil de bu bağlamda bir kutlama ve birliktelik simgesidir. Toplumun bir arada olmasını ve dans edenlerin uyumunu pekiştiren bir araç olarak görülür.

Bu gelenek, halayın ve barın enerjik yapısına katkıda bulunurken, dansın kültürel kimliğini de korumaya yardımcı olur. Sadettin Akatay'ın "Bar" şiiri de mendilin bardaki işlevine ve sembolüne işaret etmektedir.

Bar başlıyor, barbaşı sallarken mendilini
Gözüne al Dadaşım, gönülden sevdiğini.

Halayın başını çeker dururum
Mendilimi dört bir yana vururum
Sevdasına düştüm deli olurum
Beri gel beri gel yosmanın kızı (Rep.No. 3504- Malatya)

Davuluma vurdum turayı
Dolandım geldim burayı
İki de gözüm de Tahir Efendi'm
Bugün birakmam bu sırayı (Rep.No 134 -İzmir)
Tura: Vurmak için ucu düğümlenmiş mendil

Sonuç olarak; mendil, Türk halk müziğinde ve türkü sözlerinde sadece bir nesne değil, aynı zamanda duyguların ifade aracı ve halkın ortak değerlerinin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mendil, sevdanın sembolü, özlemin ve hasretin sesi, ayrılığın, vuslatın ve bağlılığın nişanesi olarak türkülere yansır. Sevgi, acı, umut ve özlem gibi derin duygular, mendilin taşıdığı anlam katmanları aracılığıyla anlatılmış; mendil, halkın dertlerini, sevinçlerini ve hayata dair duygularını dillendiren bir araca dönüşmüştür. Bu bağlamda, mendilin türkülerdeki simgesel anlamı, Anadolu insanının duygu dünyasını anlamak için değerli bir kapı aralar ve kültürel kimliğin korunmasında önemli bir rol üstlenir. Burada görüldüğü gibi, mendil bir nesne olmanın ötesinde, halkın duygu ve düşüncelerini estetik bir biçimde aktaran güçlü bir semboldür. 1940 ve 1950'lerde türküleri yöre ağızlarıyla okuyup ve o yörenin giysileriyle sahneye çıkan ve elinde de her zaman salladığı bir ipek mendil bulunan Zehra Bilir'in elinde somutlaşan mendilin türkülerde derin bir simgesel anlam taşıdığını ve duygusal bir aktarım aracı olarak öne çıktığını söyleyebiliriz. Sevgi, hasret, ayrılık, umut ve yas gibi farklı duyguları yansıtan mendil, türkülerde adeta bir iletişim aracı işlevi görür. Âşıkların birbirlerine duydukları özlemi, vefayı veya hüznelerini mendil aracılığıyla ifade ettikleri türkü sözleri, bu küçük eşyanın geleneksel kültürdeki duygusal yüklü yerini gözler önüne serer. Böylece mendil, halk kültüründe yalnızca pratik bir eşya olmanın ötesine geçerek, aşkın ve insan ruhunun incelikli anlatımında güçlü bir sembol haline gelir.

Kaynaklar | References

- Artun, E. (1997). Adana'da Bilmecce Sorma Geleneği. *Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü I.Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri*. 159-169.
- Atalay, B. (1992). *Divânü lügati't-Türk Tercümesi I*. TDK Yayınları.
- Atılğan, H. (2024). Türkülerde Mendil. *Makale Arşivi*
<https://makalearsivi.com/turku/turkulerde-mendil/>
- Aydın,H. (2005). *Türk Kültüründe İşlevsel Yönüyle Mendil* (Yayımlanmamış Bitirme Tezi). Kocaeli Üniversitesi
- Berker, N. (1977). Türk Mendil Kültürü. *Sanat Dünyamız*. (3/9), 8-12.
- Ekinci, E.B. (22 Şubat 2016). Aşkın Gizli Dili: Mendil. *Türkiye Gazetesi*
<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/prof-dr-ekrem-bugra-ekinci/askin-gizli-dili-mendil->
- Karaköse, S .(2003). Mendil Mendile İşlenen Zaman: Kültürel Yansıtma Aracı Olarak Mendilin Tükenişi. *Folklor/ Edebiyat*. C: IX, S: XXXV, 5-16.
- Koçu, R.M. (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Sümerbank Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş C.5*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sürür, A. (1997). Kültürümüzde Mendil Kullanma Geleneği ve Mendiller. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şimşek, S. (1960). Mendilin Hikâyesi. *Türk Folklor Araştırmaları*. Yıl:11, C: 6, 2123-2124.
- Tanrıbuyurdu, G. (2010). Bir Kültür Taşıyıcısı Bir Gizli Dil: Klâsik Türk Şiirinde Mendil. *Milli Folklor*. Yıl: 22, Sayı; 87, 196-203.
- Tietze, A. (2021). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi lugati I-VIII*. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. Baskı. TÜBA Yayınları.
- Türkyılmaz, D. (2007). *Türk Dünyasında Bilmecce* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Türkyılmaz, D. (2019). *Esvaplı Türküler* . Kömen Yayınları.
- Ünalın, Ö. (2023). İşlevsel Halk Bilimi Kuramı Çerçevesinde Türk Halk Kültüründe Mendil *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. Cilt: 16, Sayı: 41, 98-122.